

Poder, Subjecte i Discurs Pedagògic: Una aproximació a la teoria de Basil Bernstein.

Mario Díaz *

La importància de Basil Bernstein es pot mesurar per la controvèrsia que la seva obra ha produït al llarg dels seus desenvolupaments. El debat sobre la seva obra generalment s'ha configurat al voltant dels codis sociolingüístics en què la crítica ha estat carregada de tanta afectivitat i ambigüitat que ha augmentat l'opacitat de les anàlisis i han quedat sense resoldre's problemes crucials com ara les relacions entre codi i cultura, codi i reproducció social o codi i discurs. El debat entorn de les seves tesis sobre el camp educatiu es mantenen dintre d'una temptació totalitària i determinada que no explora la coherència o incoherència interna de conceptes, significats i referències. El que plantejarem aquí no és la prolongació de la crítica, sinó les possibilitats d'una lectura que explori els conceptes bàsics que en els desenvolupaments més recents s'han anat gestant fins a esdevenir problemes de debat, anàlisi i teorització obligatoris.

No vull afegir fórmules a les ja plantejades per diferents crítics. Prefereixo afegir algun element a aquells que amb un criteri exploratori rarament s'han aproximat a obrir les bretxes d'una tesi que intenta d'ensenyar com entre les discontinuïtats de la cultura, de les formacions socials, hi ha un dispositiu que estructura, regula i regularitza aquestes discontinuïtats. Penso en Paul Atkinson i el seu llibre *Language Structure and Reproduction*, el qual conclou, amb breus anotacions als nous punts de vista de Basil Bernstein, punts de vista nous com el del dispositiu pedagògic o el discurs pedagògic.

Aquí, doncs, el treball consistirà a indagar certs aspectes rellevants de l'obra més recent de Bernstein i a formular diferents interrogants que aquests desenvolupaments generen. Atès que en aquests desenvolupaments hi ha conceptes en estat embrionari o de gestació, no hi ha dubte que l'anàlisi pot resultar problemàtica, ambigua i opaca. Farem referències a les relacions entre el subjecte, el poder i el discurs (dispositiu pedagògic). També ens referirem a les relacions entre codi i text.

* Mario Díaz és professor del Departament de Currículum de la Universitat del Valle, a Cali (Colòmbia). Va fer la seva Tesi Doctoral en la Universitat de Londres i és autor de *On Pedagogic Discourse* (1984).

1. El programa de Bernstein podria considerar-se com la recerca d'un sistema de regles que donin compte de la relació entre les configuracions externes del poder (límits, classificacions, distribucions) i les seves restriccions en la incorporació d'aquests límits. En altres paraules, el programa consisteix a indagar com es transforma l'experiència social simbòlica, com es dóna compte dels processos de reproducció de sentit a partir de la posició de sistemes significants de poder. D'aquesta manera Bernstein intenta de superar les limitacions provocades pel logocentrisme i la seva apel·lació a la consciència del subjecte, i per l'objectivisme i la seva apel·lació a un estructuralisme mecanicista i determinista. En Bernstein aquestes relacions estan cridades a ser modificades quant a la seva defensa de la dialèctica existent en la cultura entre el cos i el fet social, entre el fet intern i l'extern, entre la posició i la disposició, entre poder i control, entre la realització i la seva gramàtica dialèctica que pressuposa igualment les nocions d'oposició i discontinuïtat.

Construir la lògica d'aquestes relacions és aclarir el significat de la dialèctica entre diferenciació, distribució, estratificació (com a realitzacions de poder) i les cadenes significants que es teixeixen en el subjecte des d'aquestes posicions (formes de consciència i pràctica). Aquestes relacions s'exterioritzen en les manifestacions possibles que hi ha en la interacció, producció, reproducció i transformació de la cultura i, amb això, de la consciència.

En aquest sentit el treball recent de Bernstein és, doncs, no solament una teoria referent al dispositiu pedagògic que fa possible tot contacte, interacció, producció, reproducció i transformació de la cultura. Posseeix implícita una teoria sobre el subjecte, el discurs, el poder i la discontinuïtat dialèctica que trenca amb els models deterministes que redueixen l'ordre de les relacions socials a l'existència i el funcionament de regles de contextos en què els individus esdevenen el suport passiu. D'aquesta manera, l'home, en el pensament de Bernstein, és constituït per les estructures i n'és constituent.

2. Poder- Subjecte. El poder en Bernstein s'expressa per mitjà de símbols, de límits, estableix els límits a l'experiència i als significats (o cosmològies) que els subjectes assignen a l'experiència. Les veus que emergeixen dels límits i les limitacions de la geografia de les posicions estructuren formes de consciència que perpetuen el sistema de poder.

Quin lloc ocupa el subjecte en aquesta teoria? En Bernstein l'estructuració del subjecte a l'interior de relacions de poder (distribució del poder) i principis de control pot plantejar-se en els següents termes:

1. Estructuració del subjecte a l'interior de les estructures de poder (distribució del poder): veu.

2. L'estructuració del poder (distribució del poder a l'interior de les estructures de relacions socials- principis de control) : missatge.

3. L'articulació entre la veu (poder) i el missatge (control), és a dir, el paper estructurant de la distribució del poder fet manifest en els missatges produïts i reproduïts pel subjecte.

Sembla com si el subjecte s'instituís en la delimitació/articulació estricta entre la veu i el missatge, i la veu (poder) en seria el principi estructurant. És clar que no podem pensar en aquest punt sobre el descentrament de la unitat del subjecte, ja que seria del tot simplista reduir aquest descentrament a l'oposició veu-missatge. En la teoria de Bernstein el missatge té la funció de representar la veu, "el missatge depèn de la veu i el subjecte és una relació dialèctica entre veu i missatge", no obstant això... "el subjecte queda establert pel silenci a través del qual parla el poder". Llavors, quina relació hi ha entre la unitat del subjecte i la relació dialèctica veu-missatge?.

La categoria intermèdia entre la veu i el missatge és el codi¹ el qual regula la reproducció del missatge i articula les relacions de poder de la veu. El subjecte és constituït per la veu i les seves manifestacions en el missatge.

Un cop s'ha posat en dubte el centrisme del subjecte, el significat es desplaça, la presència original del significat latent i realitzable en el subjecte (logocentrisme) es desplaça; significar no és legítimament individual sinó el resultat de les posicions del subjecte : la veu presenta una relació directa, essencial i absoluta amb el poder. De la veu del poder a la veu del subjecte. El missatge esdevé vehicle, la forma de socialització en la veu, el soroll en què s'inscriu el silenci a través del qual parla el poder : soroll-silenci-missatge-veu-visible-invisible. El subjecte en aquesta relació perd la unitat en no reconèixer-se unitari i haver-se de reconèixer heterònom, subordinat a la veu- i als límits que imposa- que es desplega en la cadena significant del llenguatge. El significant no s'afegeix a la veu, la veu (el poder) regula el significant. La veu és privilegiada en el sentit del joc de distribucions en què entri com a expressió del poder.

La veu confereix poder a la consciència, és la intenció del significant, la veu és la diferència. Les relacions de poder estableixen la veu. La veu és un efecte de les relacions de poder. El discurs és un efecte de les relacions de poder. Això ens permetria de dir que quan parlo és la veu la que parla, parlo per la veu que confereix legitimitat als meus missatges. És en aquest sentit que la veu estableix relacions privilegiants amb el subjecte. Confereix un poder diferencial al subjecte. Tot text emergeix d'una veu i confereix el "poder discursiu".

Podríem dir, llavors, que en Bernstein hi ha present una teoria del subjecte, d'un subjecte constituït entre les relacions de poder i els principis de control dels processos socials. Un dels seus propòsits fonamentals és analitzar els processos inscrits en les relacions entre poder, significació i consciència, com el significat es reproduïx en el llenguatge, per una banda, i com el poder distribueix, aïlla, separa els significats sota la forma d'orientacions diferents que produeixen/reprodueixen formes de relació social diferent que actuen, al seu torn, sobre les formes de consciència.

3. *Subjecte-Significats*. El subjecte, en Bernstein, és constituït socialment. Bernstein analitza la determinació dels sistemes simbòlics sobre els subjectes en la construcció de "relacions específiques" dintre d'aquests subjectes. Aquesta problemàtica- comuna també a Bourdieu- la desenvolupa en l'anàlisi de significats.

Els significats, en Bernstein, es produeixen en un acord de diferències socials, en un acord de distribucions. En altres mots, la base per entendre els significats en Bernstein és donada per l'acord de diferències i distribucions paradigmàtico-socials (relacions de classe entre els subjectes). El subjecte és construït pel sistema de diferències que fixa l'estructura. En aquest sentit és el conjunt de diferències, localitzacions, posicions que construeix el subjecte i no pas el subjecte qui construeix les diferències. És així com cal prendre les orientacions cap als significats o cap a l'estructura semàntica.

L'orientació cap a significats és correlativa de la idea que la producció de significats depèn de la localització i distribució dels subjectes en el conjunt de relacions socials. En aquest sentit, la proposta de Bernstein és una proposta estructuralista, l'orientació cap als significats és correlativa de la posició del subjecte en l'estructura. Els significats no es troben en una forma aïllada en la relació entre significant i significat. Es troben en les pràctiques discursives dels subjectes situables/situats en l'estructura. La ideologia esdevé una funció de les posicions establertes en relació amb els significats, no són la suma de significats o representacions. Les posicions ideològiques dels subjectes esdevenen una funció dels codis com a dispositius situadors.

En Bernstein els subjectes són situats en ordres de significats que d'una manera o altra representen o realitzen l'estructura social. L'orientació a ordres de significats construeix el procés de constitució dels subjectes.

L'orientació cap als significats orienta el subjecte a posicions específiques en l'estructura social (relacions de classe). El codi esdevé el mitjà a través del qual el subjecte se situa en relació amb el discurs (relacions di-

ferencials en el discurs) i per tant amb els significats. Això ocorre a través de posar el subjecte en relacions socials específiques.

Per a Bernstein no existeix una orientació cap als significats a priori. En aquest sentit, l'orientació cap als significats resulta de les posicions/oposicions dels subjectes en l'estructura social. L'orientació cap als significats és un efecte de la posició de l'estructura. Es pot parlar "utilitzant el sentit de Deleuze" d'una superdeterminació de l'orientació cap als significats.

Dit d'una altra manera, per a Bernstein la significació és un procés que es relaciona amb la posició o les posicions del subjecte en la societat i en les relacions socials. Els sistemes simbòlics constituïts en les relacions de poder estableixen fins a cert punt els límits a l'orientació i distribució de significats, i a les estructures sintàctiques en què es realitzen. No obstant això, no significa pas que Bernstein adopti una postura determinista. Els límits establerts pels sistemes simbòlics poden ser subvertits, trencats, rebutjats en processos en què el subjecte excedeixi els límits establerts. Aquests límits poden ser subvertits, rebutjats, trencats en el mateix procés de producció de significats.

Això és el que assegura la possibilitat de la generació de pràctiques significants múltiples. Aquestes pràctiques significants són processos complexos que contenen les possibilitats de transformació i canvi dels sistemes simbòlics.

Si la demarcació dels significats s'estén a la demarcació dels subjectes que es desprèn de les posicions dels subjectes en els significats, al seu torn, les posicions dels subjectes en els significats generen les possibilitats discursives del subjecte dintre i fora de les demarcacions dels significats. En aquest sentit, interrogar les produccions textuales del subjecte és justament establir-ne els límits i la gramàtica subjacent generadora d'aquests límits o il·límits.

La situació en una orientació té lloc en el mateix procés d'ingrés en el llenguatge -Bernstein en diu socialització- (vegeu *Social Class, language and socialisation*). Si l'any 1971 planteja les posicions objectives com a determinants d'una orientació, el 1983 planteja aquesta posició i considera que la problemàtica de la posició dels subjectes en les relacions socials d'una determinada orientació és extensiva a les relacions creades dintre del subjecte, i atribueix importància a l'estructura del codi en l'estructuració de les relacions dintre del subjecte (la part interna del subjecte) que conformaria els nivells de la pràctica tàctica i de la pràctica inconscient.

Segons Bernstein, només en la mesura en què s'usa la llengua, en la mesura de les variacions de la parla, o en les variacions de la parla, és pos-

sible de comprendre les orientacions cap als significats. El procés central, en aquest cas, podria ser com el subjecte es construeix en relació amb el significat. Les incidències de la cadena de significats sobre el significat estan relacionades amb les formes de relació social, estan determinades o provocades per les formes de relació social (la part visible) i regulades, al seu torn, per les regles de reconeixement (la part invisible). La cadena significant s'organitza en el que en podríem dir les pràctiques especialitzades d'interacció sota la forma de produccions textuals específiques.

Les regles de reconeixement poden entendre's com les marques de separació (o regles de separació) mitjançant les quals el subjecte estableix semblances i diferències en l'interior d'un context i entre contextos. Les regles de reconeixement són subjacents i regulen les regles de manifestació en l'estructuració de la cadena significant en les pràctiques d'interacció. Les regles de reconeixement formen part del procés de diferenciació que estableixen separacions que el subjecte fa entre un context i un altre que l'envolta (context específic d'interacció). Les regles de reconeixement són fonamentals perquè el subjecte es representi a ell mateix les diferències intrínseques a les pràctiques especialitzades de comunicació. Les regles de reconeixement regulen la direcció que pren-gui la cadena significant (textos o produccions) a través de les regles de manifestació.

Bernstein analitza, doncs, l'orientació cap als significats, no solament des de les situacions/posicions del subjecte, sinó també des d'un dispositiu subjacent que articula les regles de reconeixement i les regles de manifestació. Les regles de reconeixement i les regles de manifestació constitueixen el fonament dels processos de comunicació. Des d'aquest punt de vista les relacions dels subjectes amb les relacions socials es fixen o s'estructuren en el mateix procés de constitució del subjecte. Aquestes relacions es poden situar bé en la pràctica tàcita o bé en la pràctica inconscient, o es poden situar en termes de les respostes conscients dels subjectes a les relacions socials imposades per les situacions (aquest és el nivell de la tensió entre l'ordre establert i el canvi).

Les posicions del subjecte o la situació del subjecte té lloc en el mateix procés de comunicació (o d'ingrés en el llenguatge). Un cop el subjecte ingressa en el llenguatge, ingressa en pràctiques especialitzades de comunicació que generen produccions textuals específiques. És en aquest procés que s'estructuren les regles de reconeixement i les regles de manifestació i que s'estableixen les relacions dels subjectes amb les relacions socials i els seus fonaments posicionals.

És possible pensar que "la cosa per dir" d'una posició/situació pot generar relacions d'oposició, contradicció, en el nivell conscient en els moments irruptius i disruptius, il·lògics, i aparentment irracionals. "La cosa per

dir" actua (selectivament) sobre la sintaxi de generació, com diu Bernstein, "la cosa per dir" que s'expressa en "la cosa per manifestar", les manifestacions de la cosa per dir no són el producte d'un procés de selecció i d'ordenació que es pugui canviar conscientment i que prenen la forma de metàfora de noves possibilitats.

La posició o situació dels subjectes produeix certes significacions. Hi ha una relació entre la posició (situació) en les relacions socials i les orientacions cap als significats. La posició/situació del subjecte la inclou en relacions referencials privilegiades i que privilegien. És important d'examinar rigorosament aquests conceptes: les relacions privilegiades (relacions referencials privilegiades) es defineixen com les relacions que assignen prioritat a un significat en un context.² Les relacions referencials privilegiades es defineixen com les relacions en què els significats confereixen un poder diferencial sobre els parlants.³

Bernstein s'ocupa fonamentalment de les relacions privilegiants, mitjançant l'anàlisi de les maneres de posició del subjecte en el discurs (i les seves relacions textuais) i de les modalitats de constitució del text (procés de recontextualització).. Fins aquí, tenim, doncs, que en la definició de les relacions privilegiades i privilegiants hi ha en estat embrionari una teoria de la producció/productivitat del significat que depèn fonamentalment de la dialèctica poder-control. Aquest problema mereix nous estudis.

4. *Codi-Subjecte*. El codi, en Bernstein, és un objecte transcendent a la consciència? Què se'n pot dir, del codi, quan parlem de les relacions "entre" i de les relacions "dintre de"? Podríem aproximar una resposta inicial: el codi no té res a veure amb els continguts de la consciència. El codi no és una construcció psicològica. La referència psicològica a la construcció del codi ensenya poc o res sobre el nivell en el qual se situa la seva estructura i el seu funcionament.

En la teoria de Bernstein, el codi genera i regula un sistema de diferències i semblances. El codi és una estructura dels elements de la qual (principis) constitueixen entre si diferències i semblances. El que és paradigmàtic del codi estructura o constitueix les diferències i el que és sintagmàtic constitueix les realitzacions de les diferències i semblances.

Els codis com a estructures fixen els límits a l'experiència del subjecte, defineixen els subjectes o estructuren els subjectes dintre del joc de les seves transformacions. El codi produeix posicions des de les quals els subjectes actuen i realitzen les pràctiques ideològiques. Així, "la ideologia- segons Bernstein- es crea a través de la situació i dintre d'ella".

El problema del subjecte en Bernstein es planteja quan se subratlla el paper dels codis i de la ideologia (pràctica ideològica). El subjecte és constituït en relació amb el discurs, i és en relació amb el discurs que són

situats els subjectes. El subjecte és constituït en la relació entre distribucions/posicions i relacions socials.

D'una manera una mica lacaniana, Bernstein distingeix, en la seva teoria, els codis de la ideologia. Els codis proporcionen la via per a la constitució del subjecte en el significat i en les seves relacions socials. Els codis suggereixen la noció de subjecte constituït en relacions socials que orienten cap als significats. El subjecte entra en l'univers simbòlic a través dels codis. Aquests no es refereixen a semblances sinó a diferències. Aquestes diferències són regulades pel principi de classificació.

La classificació és constitutiva del que és significant (i del significant), de les relacions referencials privilegiades. La classificació és la marca de la separació, de l'aïllament, mitjançant el qual identitats o semblances i diferències poden establir-se. La classificació significa i el significant classifica. La identitat del subjecte s'ateny incloent-lo en un conjunt de classificacions, s'ateny mitjançant la socialització en la diferència i en els processos de diferenciació (reconeixement), mitjançant la realització de diferències en l'exterior del subjecte, en una paraula, per regles fonamentals d'inclusió/exclusió. En aquest sentit, la diferenciació, les separacions, els aïllaments esdevenen significants del codi. La marca de la classificació, de l'aïllament de la separació és significant, s'instal·la com a significant en el subjecte. Potser aquí podem trobar un primer sentit a les regles de reconeixement. En aquest sentit, la inclusió en el significant és la inclusió en una classificació i en formes de classificació.

El codi presenta un sistema de relacions diferencials (posicions/oposicions) entre categories i pràctiques, susceptibles de ser trobades en camps diferents (educació-producció) (o producció-reproducció cultural). En altres termes categories i pràctiques s'actualitzen en diferents contextos (família, escola, comunitat, regió, diferents agències-agents de producció/control simbòlic). Hi ha subjacent aquí un criteri conegut com el fet diferencial i el fet singular establert per Deleuze.

L'estructura del codi permet de veure-hi una matriu d'oposicions/distribucions (posicions/oposicions/distribucions) i de relacions/associacions/contigüïtats, que són interdependents. Així cada distribució estableix les seves oposicions i genera formes de relació específica. El caràcter homològic de les distribucions permet d'establir correlacions entre categories diferents. Així, una distribució d'agents es pot correspondre amb una distribució d'agències, amb una distribució d'espais. Aquestes distribucions, classificacions, es consideren homòlogues ja que es regulen per la mateixa llei estructural (llei paradigmàtica). Són subjacents d'aquestes distribucions la divisió social de la feina i les relacions de poder.

Hi ha dos trets estructurals del codi (sociolingüístic o educatiu). Per una banda, el seu caràcter de principi determinant en les realitzacions sociolingüístiques (de la parla) o pedagògiques i, per l'altra, la seva capacitat de realitzar-se en formes diferents o diverses (variants elaborades- restringides amb les seves múltiples modalitats o realitzacions) en diferents contextos.

Des d'aquesta perspectiva no solament és possible d'indagar les determinacions estructurals de les realitzacions sociolingüístiques / educatives, sinó també produir noves realitats estructurals educatives / sociolingüístiques. En aquest sentit el codi no tan sols és un principi estructural sinó també un principi obert.

La teoria dels codis elaborada per Bernstein ens mostra la idea, o s'hi fonamenta, que la comunicació entre els subjectes és travessada per la situació (posició o posicionalitat) dels subjectes en l'estructura social. La situació forma part no solament del procés de comunicació (socialització) sinó que és una cosa que precedeix la comunicació. Sempre es parla des d'algun lloc. Sempre s'està en una posició abans de parlar. La situació del subjecte és una situació en principis dominants (privilegiants) o dominats (no privilegiants) que es realitzen en la comunicació.

L'accés a significacions elaborades (o relacions referencials privilegiants) és una condició per a la significació. La posició o la posicionalitat del subjecte s'estructura en el procés d'orientació a relacions referencials privilegiats. Aquesta orientació estableix una relació entre el subjecte i les condicions de la seva posicionalitat (de la seva situació). Si la situació regulada pel codi és una funció de les relacions de poder entre contextos, aquesta situació (posició) s'estructura en aquestes relacions i estableix una relació entre la posició del subjecte i les condicions de la proposicionalitat (els significats per a un subjecte inclòs en una posició-un context específic). Aquest és el sentit de les relacions referencials privilegiants. Dit d'una altra manera, les condicions de proposicionalitat-fent servir paraules de Husserl- són donades per la posicionalitat del subjecte.

Tenim que l'orientació cap a la significació (els significats que el codi pressuposa) es constitueix com un procés complex que implica consideracions extralingüístiques (determinacions extralingüístiques), a saber: l'estructura social, l'estructura de les relacions socials a la família (la família i les seves restriccions), la situació ideològica i la resposta potencial del subjecte a les determinacions esmentades. La posició del subjecte en el llenguatge és la posició/oposició del subjecte en l'estructura social i vice-versa. És clar que aquí no ens referirem al llenguatge com a llengua, sinó com a parla. L'objecte és la parla, no la llengua. Només a la parla podem trobar les posicions del subjecte.

5. *Subjecte i discurs pedagògic*. Per Bernstein la noció de discurs pedagògic no es relaciona amb l'autonomització de la producció de significats. La noció de discurs pedagògic- i de dispositiu pedagògic- constitueix en ella mateixa una crítica a les pretensions subjectivistes del discurs i a les pretensions transcendentalistes del discurs com una cosa a la qual el subjecte té accés exteriorment.

Segons l'autor, el discurs pedagògic opera sobre el sistema de la cultura i els seus significats. En aquest sentit és un dispositiu generatiu de "la cosa significada". "La cosa significada" és dominada pel discurs pedagògic en la dominació de la lògica de la comunicació pedagògica. "La cosa significada" forma part de la cultura de la recontextualització.

La recontextualització es manifesta en el procés de significació. La recontextualització fa que un cop recontextualitzats els significats, convertits en uns altres signes, actuïn com a significants d'ells mateixos, aliens als significats dels quals són signes, tot basant-se en la idea que al significat pedagògic no hi ha passat res. Les unitats del discurs pedagògic, o el discurs pedagògic mateix, constitueixen un exemple de com la mutació del discurs passa desapercebuda en el context escolar i com genera noves maneres de pensar que legitimen la retraducció dels discursos. Aparentment es conserva el sentit quan es transforma el sentit.

Quines estructures hi ha entre el subjecte i el discurs pedagògic? Podem pensar, intentant de respondre l'interrogant, que el sistema de regles pedagògic transcendeix el subjecte, i el situa, (re)constituïnt-lo. No podem oblidar, però, que el subjecte transcendeix les regles i produeix formes de resistència o estructures que difereixen de les establertes per les regles. En Bernstein, el que es pretén és de situar el subjecte en relació amb les relacions socials que emmarca el discurs pedagògic. En aquest sentit, les relacions de poder que genera el discurs pedagògic determinen el camp de significació legítim dels missatges pedagògics. D'aquesta manera el discurs pedagògic es realitza en una varietat de formes, i el subjecte pedagògic, de fet, és definit i estructurat pel sistema de relacions del dispositiu pedagògic (discurs pedagògic).

Mirem de més a la vora el problema tot adoptant una nova òptica. Si bé és cert, Bernstein considera que en els processos de comunicació podem descobrir les posicions del subjecte en el discurs pedagògic, la seva anàlisi no es refereix als trets superficials de la comunicació. La seva consideració fonamental, en aquest cas, consisteix en el fet que són les motivacions subjacents del discurs el seu objecte d'anàlisi: la forma en què les relacions socials s'estructuren i s'organitzen en el dispositiu pedagògic i es manifesten, per exemple, en pràctiques pedagògiques. Les regles subjacents són el producte d'un procés històric horitzontal i vertical però es fan presents en situacions comunicatives horitzontals.

Per això, en la mesura que orienten les investigacions cap a la complexitat de les situacions comunicativo-pedagògiques, sorgeix la necessitat d'explorar els processos subjacents que estructuraven les posicions/oposicions del subjecte en el discurs pedagògic. Però què és el discurs pedagògic? Per a Bernstein "el discurs pedagògic són les regles de comunicació especialitzades a través de les quals els subjectes pedagògics es creen selectivament" (Bernstein, 1987).⁴ El fet que el discurs pedagògic constitueixi un principi per apropiarse d'altres discursos, per apropiarse'ls i convertir-los en discursos imaginaris, té efectes sobre els discursos que transforma, sobre les relacions que estableix entre un i altre discurs i sobre els subjectes que produeix.

Per una banda, el discurs pedagògic estableix una relació entre el discurs i la imatge del discurs. Estableix una relació imaginària entre els discursos i entre els subjectes i els discursos perquè produeix un discurs que no és ell mateix. Al seu torn, produeix una mena de dualitat en la mesura que crea la imatge de la indistinció- si més no per als profans- pel que fa al discurs primari o original.

Des d'aquesta perspectiva, el discurs pedagògic és un discurs alienant perquè no permet al subjecte d'establir les distàncies que hi ha entre el discurs pedagògic (com a imaginari) i el discurs original (com a real).

El discurs pedagògic com a tal anul·la l'efecte semàntic dels discursos primaris i produeix nous efectes semàntics que desvien el sentit primari del discurs o text. D'aquesta manera la generació oberta i productiva de sentit en els textos es clou i els límits legítims del sentit, els límits del text, es reorganitzen. La relació text-context es torna una relació tancada, que esdevé subordinada a les operacions logocèntriques de les "consciències pedagògiques".

En síntesi, el discurs pedagògic és un principi que regula el sentit, els límits del legítimament veritable, els seus significats, i estableix certes condicions a "la cosa per dir". En aquest sentit el discurs pedagògic és un significant dels discursos que significa- o que recontextualitza-.

El subjecte del discurs és un subjecte tancat, delimitat i circumscrit a les veus predicatives de l'imaginari. Reconstruir aquestes relacions comporta elaborar una teoria que doni compte de les reapropriacions que sofreixen els discursos/pràctiques per la pretesa essencialitat del discurs pedagògic.

Resum: Hem intentat de presentar en aquest article un conjunt de problemes intrínsecs als desenvolupaments teòrics de Bernstein. El propòsit fonamental ha estat recuperar la discussió oberta i lògica sobre punts de vista que són presents en la problemàtica dels estructuralismes. Deixar oberta la discussió significa replantejar les crítiques conclouents i

derogatives que es configuren en les estratègies generals del dogmatisme.

Notes

- (1) Més endavant ens referirem al codi.
- (2) Vegeu BERNSTEIN, B. (1986) *Elaborated and Restricted Codes*, material no publicat.
- (3) Es podria pensar que la noció de relacions referencials (privilegiades i privilegiants) té un sentit transcendental en el sentit que orientacions específiques o significacions especialitzades són correlatives de contextos especialitzats. Allò que té significació especialitzada- o com a significació- depèn del context específic. Des d'aquesta perspectiva caldria distingir entre els significats especialitzats- o prioritaris dintre d'un context, el qual marca prioritat o especialitat d'X o Y significats- i l'orientació cap aquests significats que depèn exclusivament de les relacions de poder.
- (4) BERNSTEIN, B. (1987): "Sobre el discurso pedagógico". Traducció Christian Cox dins *Cuadernos de Formación PIIE*, Santiago.

Abstracts

Hemos intentado presentar en este artículo un conjunto de problemas intrínsecos a los desarrollos teóricos de Bernstein. El propósito fundamental ha sido rescatar la discusión abierta y lógica sobre puntos de vista que están presentes en la problemática de los estructuralismos. Dejar abierta la discusión significa replantear las críticas clausurantes y derogativas que se configuran en las estrategias generales del dogmatismo.

Nous avons essayé dans cet article, de présenter un ensemble de problèmes intrinsèques aux développements théoriques de Bernstein. Le but fondamental a été de sauvegarder la discussion ouverte et logique sur les points de vue présents dans la problématique des structuralismes. Laisser la discussion ouverte signifie remettre en question les critiques clôturantes et dérogatoires qui se dessinent dans les stratégies générales du dogmatisme.

We've tried to present in this article a set of problems which are intrinsic to Bernstein's theoretical developments. The fundamental purpose has been to safeguard the open and logical debate on points of view that are part of the whole question of structuralisms. To leave the debate open means to question again the derogatory and concluding criticism that can be seen in the general strategies of dogmatism.